दुहितॄणामप्रत्तानामप्रतिष्ठितानां चेति" । तत्र चशब्दात्प्रतिष्ठितानाञ्च । अप्रतिष्ठिता अनपत्या निर्द्धना वा । एतच्च शुल्कव्यतिरेकेण । शुल्कन्तु सोदर्य्याणामेव "भगिनीशुल्कं सोदर्य्याणामूर्द्ध्वं मातुरिति" गौतमवचनात् । सर्वासां "दुहितॄणां प्रस्तुता चेत्" इत्यत्राङ्गिरोवचनात् तासां भिन्नमातृकाणां समवाये दौहित्रीणां किञ्चिदेव दातव्यम् । यथाह मनुः "यासामासां स्वदुहितरस्तासामपि यथार्हतः । मातामह्याधनात् किञ्चित् प्रदेयं प्रीतिपूर्वकमिति" । दुहितॄणामप्यभावे दौहित्राधनहारिणः । यथाह नारदः । "मातुर्दुहितरोऽभावे दुहितॄणां तदन्वयः" इति तच्छब्देन सन्निहितदुहितृपरामर्शात् । दौहित्राणामभावे दुत्ता गृह्णन्ति । "ताभ्य ऋते अन्वयः" इत्युक्तत्वात् मनुरपि दुहितॄणां पुत्राणाञ्च मातृधनसम्बन्धं दर्शयति । "जनन्यां संस्थितायां तु समं सर्वे सहोदराः । भजेरन्मातृकं रिक्थं भगिन्यश्च सनाभयः" इति मातृकं रिक्थं सर्वे सहोदराः समभजेरन् सनाभयोभगिन्यश्च समं भजेरन् इति सम्बन्धः न पुनः सहोदरा भगिन्यश्च संभूय भजेरन् इति इतरेतरयोगस्य इत्वैकत्वेनाभावादप्रतीतेर्विभागवर्त्तत्वान्वयेनापि चशब्दोपपत्तेर्यथा देवदत्तः कृषिं कुर्य्याद्युज्ञदत्तश्चेति । समपदग्रहणमुद्धारविभागनिवृत्त्यर्थम् । सोदरग्रहणं भिन्नोदरनिवृत्त्यर्थम् । अनपत्यहीनजातिस्त्रीधनन्तु भिन्नोदराप्युत्तमजातीयसपत्नीदुहिता गृह्णाति तदभावे तदपत्यं तथा च मनुः "स्त्रियास्तु यद्भवेद्वित्तं पिता दत्तं कथञ्चन । ब्राह्मणीतद्धरेत् कन्या तदपत्यस्य वा भवेदिति" । ब्राह्मणीग्रहणमुत्तमजात्युपलक्षणम् । अतश्चानपत्यवैश्याधनं क्षत्रियाकन्या गृह्णाति । पुत्राणामभावे पौत्राः पितामहीधनहारिणः । "ऋक्थभाजः ऋणं प्रतिकुर्य्युरिति" गौतमवचनात् "पुत्रपौत्रैर्ऋणं देयमिति" पौत्राणामपि पितामहऋणापाकरणेऽधिकारात् । पौत्राणामप्यभावे पूर्व्वोक्ताभर्त्तादयो बान्धवा धनहारिणः" । अत्रापि पुंधनवत् स्त्रीधनेऽपि प्रपौत्राधिकारो वेदितव्यः अन्यथा पौत्रवित्तस्य प्रपौत्रस्य ऋणापाकरणनिषेधेन पुंधन इव स्त्रीधनेऽपि तदधिकारस्य सूचितत्वात् इति चर्त्तव्यम् ।

उत्तरापथ पु० उत्तरा उत्तरस्यां पन्थाः अच् समा० । १उत्तरस्यां दिशि स्थिते पथि २देशभेदे च । "उत्तरपथजनानां कीर्त्तयिष्यामि तानपि । कौलकाम्बोजगान्धाराः किरातबर्बरैः सह" । यन्त्रार्थचि० पुरा० ।

उत्तरापरा स्त्री उत्तरस्याः अपरस्यादिशोऽन्तराला दिक् दिग्नाम म० । वायुकोणे "उत्तरापराभिमुखोऽन्यष्टमदिग्मानञ्चतदर्थमात्" आ० त० सांख्या० ग्ट० । "उत्तरापराभिमुखः वायुकोणाभिमुखः" रघु० ।

उत्तराभास पु० उत्तरमिवाभासते आ+भास–अच् । दुष्टोत्तरे उत्तरशब्दे १०९० पृष्ठे तल्लक्षणादि ।

उत्तराम् अव्य० उद्+उत्कर्षे तरप् आम् । अतिशयेनोत्कर्षे "उदेनमुत्तरां नयाग्ने घृतेनाहुतः" यजु० १७ ५० । "अतिशयेन उत् उत्तराम्" वेददी० । एवम् तमप् आम् । उत्तमामप्यत्र अव्य० ।

उत्तरायण न० उत्तरा उत्तरस्यामयनं सूर्य्यादेः "पूर्व्वपदात् संज्ञायाम्" पा० णत्वम् । सूर्य्यादेः १उत्तरदिग्गमने अभेदोचारात् ७व० वा । वर्षस्यार्द्धे सूर्य्यस्य दक्षिणत उत्तरदिग्गमनसम्पादके २वर्षासात्मके कालेसूर्य्यादेः दक्षिणोत्तरयोरयनञ्च अयनसंक्रान्तिशब्दे ११९ पृ० उक्तम् तथा च सूर्य्यस्योत्तरायणसंक्रमावधि षण्मासाः उत्तरायणकालः । "कर्कटादिस्थिते भानौ दक्षिणायनमुच्यते । उत्तरायणमयुक्तं मकरस्थे दिवाकरे" म० त० विष्णुपु० । "एतन्मकरकर्कटादिसंक्रमेणायननिरूपणम् श्रौतस्मार्त्तकर्म्मार्थं मनुरादौ सूर्य्यसिद्धान्ताभिहितोदगयनादिनिरूपणन्तु रविगत्यनुसारेण दिनमानादिज्ञानार्थम्, इत्यत्यनयोर्न विरोधः" म० त० रघु० । "ततश्च मकरस्थिरसंक्रान्त्यवधिषण्मासाः स्थूलमुत्तरायणं चलमकरसंक्रान्त्यवधि तु सूक्ष्ममिति भेदः । अस्य प्रशंसाऽपि "स यत्रोदगावर्त्तते देवेषु तर्हि भवति देवाकृ इति गोपायन्ति" शत० ब्रा० २,१,१,२ । "यदुत्तरायणं तद्देवानाम् दक्षिणायनं रात्रिः संवत्सरोऽहोरात्रः" विष्णुः "अग्निर्ज्योतिरहः शुक्लः षण्मासा उत्तरायणम्" गीता । यथा चास्य सौरत्वं तथाऽयनशब्दे ३३५ पृ० कालमाधवीयधृतप्रमाणादिना व्यवस्थापितम् । उपचारात् ३तथागमनारम्भसंक्रान्तौ "मृगकर्कटसंक्रान्तौ द्वे सूदग्दक्षिणायने" सूर्य्य० सि० । तत्पुण्यकालतादिषये "यावद्दिनमतो भुक्ता तत्पुण्यं चोत्तरायणे" "निरंशे भास्करे दृष्टे दिनान्तं दक्षिणायने" म० त० भवि० पु० "भविष्यत्ययने पुण्यमतीते चोत्तरायणे" इति ति० त० देवीपु० । राशिसंक्रान्त्यभिप्रायमिदं वचनम् इति रघुनन्दनाद्याः । माधवादयस्तु यत्र संक्रान्तिपरत्वं तत्र विशेषपुण्यकालत्वं व्याख्यीचक्रुः । तत्र